

S A N T R A U K O S

Summaries

DALIA JAKULYTĖ

The use of a relational database management system in investigating the morphology of the 1653 Knyga nobažnystės

One of the main problems for the morphological analysis of old texts is data collecting. The main source of data is usually the text itself. Other sources, like dictionaries or glossaries of Old Lithuanian texts, are few. One of them, covering the lexicon of the *Knyga nobažnystės*, was compiled by Antanas Jakulis in a traditional way: he created a card index with each card containing a lexical item, its grammatical form, main forms and location; then the cards were arranged in lexicographical order. After a period of intensive use, however, the cards were resorted and got disordered, so that their use for new research would require time-consuming manual resorting. To avoid this, an electronic equivalent of the traditional paper cards was developed – a relational database aiming at storing and integrating morphological data from different sources available. A logical data model was developed and implemented within the Microsoft Access database management system (DBMS). The main record in the database is the word. Each word has its attributes, such as location, grammatical form, main forms (including structural and derivational properties). All the words of two parts of the *Knyga Nobažnystės* were then entered into the database. The data can be retrieved and reviewed by text (we can see all the words and their forms for each line), by main forms (all the forms of each lexeme), etc. An engine was created for morphological (inflectional) data selection, so that the words can now be selected by any assigned property or set of properties. Such a database serves as text and index media storage, and also as a data sorting, selector and correction tool. It also facilitates the investigation of noun stem alternation, text authorship and other problems.

ROLANDAS KREGŽDYS

Lithuanian barzdà 'barba': concerning the origin of the cluster -zd-

The article offers a morphophonological analysis of the Baltic stem meaning 'beard'. The purpose is to establish the origin of the cluster *-zd-*. Endzelin's hypothesis concerning the Slavonic origin of this cluster is reassessed. The semantic evidence for this hypothesis is slender. Moreover, the OPruss. stem must probably be reconstructed in the shape CVRCC-, and forms with *-zd-* are frequent in Latvian oral folklore, which suggests that *-zd-* < *-sd-* might go back to Common Baltic and even Indo-European.

The hypothesis of the Baltic origin of the Baltic Fennic names for 'beard' is critically assessed. Morphologically, the Karelian Ludian dialectal names for 'beard' stand much closer to the West and North Germanic forms than to the Baltic ones.

The conclusion is reached that the morphological structure of Lith. *barzdà*, Latv. dial. *b'rzda* is no less archaic than that of Latv. *b'rda*, OPruss. *bordus*. Both could have been equally ancient parallel formations.

VITALIJA MACIEJAUSKIENĖ

A 17th century Lithuanian anthroponymic suffix

The article deals with the suffix *-uitis*, attested in 17th century Lithuanian personal names. There is already a certain amount of research into the formation of Lithuanian surnames and the personal names from which they derive. In the historical sources investigated until now, the suffix *-uitis* was either not found, or it was rare. Its frequency in the 17th century church registers of the Gruzdžiai parish, where it is used to derive as much as 20,5% of all surnames, is therefore a striking fact. The forms were recorded between 1619 and 1690 in the register of ecclesiastical marriages. On the basis of a comparison with what is known about patronymical formations in the period involved, we can conclude that the suffix *-uitis* was patronymical. The peculiarities of the formation of personal names in the newly investigated source documents also point to this conclusion. The suffix *-uitis* can thus be added to the stock of attested 17th century patronymical suffixes.

WITOLD MAŃCZAK

Senosios prūsų kalbos stan / sta tipo įvardžiai

Žurnalo *Baltistica* 36-ame numeryje Daniel Petit išskėlė mintį, jog senoji prūsų kalba turėjo tik bevardės giminės įvardžius *stan*, *kan*, *wissan* 'viskas', o formos *sta*, *ka*, *wissa* Enchiridiono vertėjo buvo dirbtinai sukurtos. Šio straipsnio autorius įrodo, kad formos *sta*, *ka*, *wissa* yra autentiškos ir atsirado iš *stan*, *kan*, *wissan* kaip dažnumo nulemtos nereguliarios fonetinės raidos rezultatas.

WILLIAM R. SCHMALSTIEG

Baltų ir slavų kalbų predikatinis naudininkas su veiksmažodžiu 'būti'

Straipsnyje keliama mintis, kad baltų ir slavų kalbų bendraties sakiniuose vartojamas predikatinis naudininkas yra (senojoje indų kalboje ir kitose ide. kalbose gausiai paliudyto) indoeuropiečių tikslo ir paskirties naudininko atmaina. Jis atsirado konstrukcijose su dvejetainiu naudininku.

ILJA A. SERŽANT

Adesyvo susiformavimo klausimu

Straipsnyje analizuojama baltų kalbų adesyvo daryba. § 1.2.1. parodyta, kad adesyvo linksnis su postpozicine dalelyte (su sen. Rytų baltų postpozicija **pie*) susiformavo (mažų mažiausiai senojoje liet. kalboje) prieš pradendant veikti Leskyno dėsniui. Šį teiginį remia *u-* ir *i-* kamienų vns. adesyvų galūnės, kurios gali būti kildinamos iš ide. lokatyvo galūnių tik veikiant Leskyno

dėsniui. Toliau straipsnyje (žr. 3.5. skyrių) atmetama šių galūnių kildinimo iš ide. datyvo galimybė. § 1.2.2. teigiama, kad adesyvas susiformavo ne senųjų lietuviškų raštų sukūrimo laiku, o gerokai anksčiau. Jo pagrindai buvo jau prabaltų prokalbėje. Remiantis šiomis prielaidomis, 2 (skirtame sintaksei) ir 3 (skirtame morfologijai) skyriuose nuosekliai analizuojamas ir iš pagrindų kritikuojamas A. Rosino siūlymas (1999) vienaskaitos adesyvo formas kildinti iš senojo datyvo. 4 skyriuje dar kartą tikrinami jo iškelti teiginiai. Paaiškėjo, jog tik *a-* kamieno vienaskaitos adesyvo galūnė *-aip(i)* galima interpretuoti dvejopai, t.y. kildinti ją iš ide. prokalbės datyvo arba lokatyvo. Visos kitos adesyvo formos, priešingai, gali būti sudarytos išimtinai tik iš senųjų, t. y. iš ide. prokalbės paveldėtų lokatyvo galūnių. Todėl siūloma visas adesyvo formas laikyti susiformavusiomis iš ide. lokatyvo. § 4.4. bandoma paaiškinti tarmėse ir senuosiuose lietuviškuose raštuose vartojamas *i-*, *u-* ir *o-* kamienų vienaskaitos datyvo galūnes *-i*, *-u*, *-ie*.

ILJA A. SERŽANT

Iš rytų baltų kalbų inesyvo priešistorės

Straipsnyje atkreipiamas dėmesys, kad rytų baltų *-ā-* kamienų inesyvas su galūne *-āiēn* yra morfologiškai labai archajiškas ir turėjo atsirasti dar prieš baltų kalbose išnykstant laringalams (ši forma suponuoja prieš balsius vartotą sandhi variantą **-ah -i-V > *-āj-V*). Tai, be abejo, seniausia išlikusi inesyvo forma, sudariusi išeities tašką tolesniam postpozicijos **-ē* (*-je*) plitimui. Remiantis adesyvo formomis neišplėstą rytų baltų prokalbės *-ā-* kamienų lokatyvo formą galima rekonstruoti kaip **-ai* (priegaidė neaiški). Tai, kad ir baltų kalbų kontekste inesyvo postpozicija **-ēn* neranda patenkinamo paaiškinimo, sudaro pakankamą pagrindą ieškoti šios formacijos kilmės senesnėje, gal net indoeuropiečių prokalbės epochoje. Gana tiksliai paralelę čia teikia senosios indų kalbos: *-ā-* kamienų vienaskaitos lokatyvo galūnė *-āyām* fonetiškai tiksliai atitinka baltų **-āiēn*. Ir senosiose indų kalbose postpozicija *-ām* apribojama tam tikrais kamienais: *-ā-* kamienais ir be to dar *-ī-* kamienais, kurie baltų kalbose neišliko. Postpozicijos distribucija ir jos fonetinė realizacija leidžia rekonstruoti ide. prokalbės postpoziciją **-ēm* – fakultatyvų papildomą lokatyvinės reikšmės rodiklį.

INGA STRUNGYTĖ

The editions of the hymns from Mažvydas' Catechism in 16th and 17th century hymnals from East Prussia

The hymns in Mažvydas' *Catechism* are compared with their counterparts in Mažvydas', Bretkūnas', Sengstock's and Klein's hymnals. The corrections show that Mažvydas used various sources in editing the traditional hymns. He corrected mistakes arising from literal translation and imperfections in versification. He also modified the structure of the hymns in accordance with the needs of his time and with the local tradition. Bretkūnas included hymns from Mažvydas' hymnal with various modifications, especially with regard to versification and to forms influenced by the language of the original. He does not seem to have used Mažvydas' *Catechism*. The analysis shows that Sengstock based himself on Bretkūnas, Mažvydas' hymnal and, to a certain extent, on Mažvydas' 1547 *Catechism* in editing the texts of the hymns. He used the text from the *Catechism* in editing „Gime mumus Bernelis“ and „O Diewe kurs danguj

esi“. Klein edited his predecessors’ texts thoroughly with regard to both translation and versification. His corrections are often complex, involving both a search for adequate lexical means and improvements to versification. In editing „O Diewe kurss dāngui eßi“ Klein probably used „O Gott Vatter im Himmelreich“ from Luther’s *Geistliche Psalmen Und Lieder*.

BJÖRN WIEMER

Gramatikos branduoliui priklausančios morfosintaksės sritys, jų rekonstravimas ir reikšmė tiriant istoriškai paliudytas baltų ir slavų kalbų raidos stadijas

Straipsnyje kritiškai vertinamos Jurijaus S. Stepanovo ir Williamo R. Schmalstiego hipotezės dėl kai kurių iikiistorinių baltų ir slavų kalbų pagrindinių morfosintaksės sričių raidos. Aptariama rūšis, ergatyvumo-akuzatyvumo priešprieša ir veikslas. Apžvelgiamos šių žymių tyrėjų teorinės nuostatos ir argumentai, nes jie, atrodo, atspindi dar neseniai vyravusią metodologinę praktiką rekonstruojant ir aiškinant senųjų baltų ir slavų kalbų (kaip ir kitų senųjų ide. kalbų) raidą. Nepretenduodamas galutinai išspręsti, ar teisingas vienas ar kitas konkretus Stepanovo ar Schmalstiego teiginys, autorius stengiasi įvertinti jų bendrų nuostatų bei išvadų vidinį nuoseklumą, lygina jas su atitinkamais dabartinių baltų ir slavų kalbų gramatikos fragmentais ir aptaria jas mūsų žinių apie ergatyvumo-akuzatyvumo priešpriešos ir linksnių žymėjimo, laiko, nuosakos ir veikslą, inchoatyvumo-kauzatyvumo priešpriešų diachroninės ir synchroninės tipologijos atžvilgiu. Stepanovo ir Schmalstiego teorijos taip pat suteikia progą aptarti metodologinį klausimą, kaip įvertinti konkrečios gramatinės priemonės archajiškumą arba novatoriškumą. Dėl šios priežasties analizuojamas ir kitas ryškus slavų ir baltų kalbų gramatikos branduoliui priklausantis diachroninės raidos pavyzdys, būtent – posesyviųjų ‘būti’ ir ‘turėti’ konstrukcijų santykis.

Autoriaus nuomone, ligi šiol per mažai dėmesio buvo skiriama tipologijos duomenims, kurie prieštarauja ypač W. R. Schmalstiego požiūriui į ankstyvosios pie. prokalbės linksnių žymėjimo sistemą ir jos vėlesnius pokyčius ankstyvosiose baltų kalbų raidos stadijose. Be to, nebuvo deramai atsižvelgta į kalbų kontaktų aplinkybes (galimus substratus ir pan.), todėl nepakankamas dėmesys kitoms kalbos kitimo priežastims (išskyrus vidines-sistemines) paskatino kai kuriuos tyrėjus iškelti teiginių, kurie geriausiu atveju buvo vienpusiški, bet daugeliu atvejų arba neadekvatūs (‘būti’ ir ‘turėti’ konstrukcijų atveju) arba akivaizdžiai neteisingi (ergatyvinės struktūros hipotezės atveju). Adekvati gramatinės raidos teorija turėtų siekti didesnio tikslumo, ypač kodavimo priemonių sluoksnių santykinės chronologijos ir jų galimų susikirtimų per ilgesnius diachroninės raidos laikotarpius požiūriu. Galiausiai, tokia teorija turėtų rimčiau atsižvelgti į kodavimo sistemų koegzistencijos galimybę. Kontaktuojančių kalbų vartotojai galėtų pakeisti tokių konkuruojančių kodavimo priemonių funkcinę distribuciją tokiu mastu, kad viena iš jų galėtų tapti vyraujančia; jų santykis tada atitiktų šių vartotojų gimtosios kalbos formos ir funkcijos distribuciją.